

УДК 821.163.41-97.09

821.163.41.09-1 Гаврило Тројичанин

821.163.41.09-1 Кирил Скитопољски
091=163.41"09"

Зорица Витић

Универзитет у Београду, Филолошки факултет, Београд – Србија

e-mail: zv2207@gmail.com

Данијел Дојчиновић

Универзитет у Бањој Луци, Филолошки факултет,

Бања Лука – Република Српска (БиХ)

e-mail: danijel.dojcinovic@flf.unibl.org

**ДВЕ СРПСКОСЛОВЕНСКЕ СКРАЋЕНЕ ВЕРЗИЈЕ ЖИТИЈА
СВЕТОГ САВЕ ОСВЕЋЕНОГ КИРИЛА СКИТОПОЉСКОГ**

Апстракт: Стари словенски превод Житија Светог Саве Освећеног Кирила Скитопољског, настао веома рано у Бугарској (IX–X век, или 1018/19–1037), своје постојање и утицај кроз векове дугује руским књижевним посленицима, а за његову поновну појаву на словенском југу крајем XVI и почетком XVII века, иако у скраћеном облику, махом су заслужни преписивачи скрипторија манастира Свете Тројице код Пљеваља. Захваљујући тадашњим везама са Русијом, они су били у прилици да према рускословенским преписима у своје панагирике уврсте једну механички скраћену варијанту Савиног житија, а чувени преписивач Гаврило Тројичанин творац је занимљиве прераде, настале такође на основу старог превода, у којој су, вештим одабиром епизода, наглашене најупечатљивије чудотворне моћи Светог Саве Освећеног.

Кључне речи: Житије Светог Саве Освећеног, Кирил Скитопољски, словенски превод, скраћена верзија, Манастир Свете Тројице код Пљеваља, Гаврило Тројичанин.

Делатност палестинског хагиографа Кирила (Κύριλλος ὁ Σκυτοπολίτης, ≈525–559) припада епоси цара Јустинијана I. Пореклом је из града Скитопоља, одакле му и надимак „Скитопољски”. Доба у којем је живео означено је снажном приврженошћу за одлуке Четвртог васељенског сабора (Халкидон, 451), на којем је утврђено правилно учење о Христу и осуђена монофизитска јерес. Житија Кирила Скитопољског представљају најзначајније споменике палестинске хагиографске традиције тога доба. Иако не много учен, што сам признаје, Кирило је написао седам житија палестинских подвижника: Јефтимија Великог, Саве Освећеног, Јована Исихасте, Киријака, Теодосија, Теогонија и Аврамија.¹ Прва два житија чине језгро његовог хагиографског рада, са јасном тенденцијом да се прикаже развој правоверног, Халкидонском сабору приврженог монаштва у јудејској пустињи.² Централна личност тога подухвата јесте испосник Сава (Σάβας; 439–532), којег је Кирило упознао још у детињству. Сава

1 Schwartz 1939.

2 Flusin 2011, 210.

прозван „Освећени” основао је 483. године Лавру – манастир надомак Јерусалима. Због великог прилива монаха, ускоро је основана и Нова Лавра, као и још неколико манастира који су се руководили монашким прописима Саве Освећеног. Директно, преко бројних ученика и следбеника, и индиректно, преко типика који је саставио, Сава Освећени био је веома утицајан међу православним монасима, о чему сведочи и везаност Саве Немањића за култ палестинског имењака. Испрва ученик Јована Исихасте, а потом и монах у манастиру Јефтимија Великог, Кирило Скитопољски дочекао је да из Нове Лавре буду протерани монаси – оригенисти. Године 455. тамо се преселио са групом правоверних монаха, а две године доцније прешао је у Велику Лавру, где се убрзо и упокојио.³

Житија која је саставио нису значајна само за историју оновременог монаштва, већ и као прворазредни историјски извори у ширем смислу. Иако није потпуно лишен огрешења о чињенице, примећено је како се Кирило Скитопољски према историјским подацима односио с наглашеном пажњом – настоји прецизно датирати догађаје, именовати појединце и места и сл.⁴ *Житије Светог Саве*⁵ посебно је битно за праћење дефинитивне осуде оригензима,⁶ до чега је дошло у Јустинијаново доба. Може се претпоставити да је на словенски језик преведено веома рано, вероватно у исто време када и узорно *Житије Светог Антонија Великог* (IX–X век, или 1018/19–1037),⁷ али се на јужнословенском терену сачувало у само једном познијем препису. У питању је рукопис манастира Зографа бр. 94, зборник житија и слова за новембар–децембар, с краја XIV века, бугарске редакције.⁸ У осталим светогорским, али и јужнословенским збиркама постоји искључиво превод нове верзије житија, коју је у другој половини X века начинио Симеон Метафраст (ВНГ 1609).⁹

Сасвим другачију слику пружа руска рукописна традиција овог житија.¹⁰ Најстарији целовито сачувани препис је из XIII века,¹¹ али постоји и знатно старији фрагмент, с почетка XII столећа.¹² Због неких особености преписа из XIII века, који показује обележја несачуваног грчког предлошка, Д. Ј. Афиногенов доводи у питање бугарско порекло превода ЖСО и сматра да је можда сачињен у Кијевско-печерској лаври у трећој четвртини XI века.¹³ С друге стране, постоје бројни млађи руски преписи (два из XIV века, три из XV, као и многобројни из XVI столећа и касније), који листом садрже црте бугарског архетипа, и чија редакција показује извесна одступања од текста преписа из XIII века.¹⁴ Дакле, поред могућности да је у Русији у XI веку начињен превод

---

3 Baldwin, Talbot 1991, 573.

4 Flusin 2011, 210.

5 Schwartz 1939, 85–200; француски превод: Festugière 1962, 13–133.

6 Hombergen 2001, 65–88.

7 О датирању овог превода в. Витић 2019.

8 Б. Райков и др. 1994, 70 (бр. 94).

9 Иванова 2008, 337–338.

10 Ткачев 2014, 614–622.

11 Донесен је из Лавре Светог Саве у Палестини. Сада се налази у Руској националној библиотеци у Санкт-Петербургу (РНБ, собр. Общества любителей древней письменности, Q. 106) Издање: Помяловский 1890, 1–533.

12 То је само један лист који је послужио као подставни у јерменској књизи из XVII века (Збирка Матенадарана, бр. 1351, Јереван). Уп. Гранстрем 1958, 619–621.

13 Афиногенов 2008, 40–42.

14 Ткачев 2014, 618.

или његова редакција,¹⁵ не може се сумњати у постојање старог јужнословенског превода, чије су одлике видљиве у познијим руским преписима.

У XVI и XVII веку посебан значај за очување и развој старе српске књижевности и писмености има скрипториј манастира Свете Тојице код Пљеваља. Ту се, уз литургијске књиге, нарочито преписују велики зборници, кодекси проповедничке и житијне књижевности, пролози и панагирици.¹⁶ Управо се у три таква пљеваљска зборника нашла скраћена, „панагиричка” верзија *Житија Светог Саве Освећеног* (ЖСО):¹⁷

1. Рукопис бр. 104, зборник слова и житија за целу годину, из друге половине XVI века (садржи и Климентову *Похвалу Светом Гирилу* и Теодосијеву *Похвалу Светом Симеону и Светом Сави*). ЖСО на л. 1176–1256.¹⁸

2. Рукопис бр. 11, зборник слова и житија од 1. септембра до 25. децембра, из последње четвртине XVI века (водени знакови из 1548, 1579, 1582), ЖСО на л. 2566–265а. На крају житија преписивач примећује: *ѿѿ жит(ѿ)ѿ с(ѿ)т(а)го ѿавы тако вѿше вь нзводѿ.*¹⁹

3. Рукопис Универзитетске библиотеке у Београду бр. 1, панагирик из 1596. године, настао у Светој Тројици код Пљеваља, са обимним записом писара Венијамина. ЖСО на л. 896–94а.²⁰

У овој редакцији житију недостаје увод, приповедање почиње рођењем и одрастањем Светога (ѿы оубо н(ѿ)в(ѿ)снаго града гражданиннѿ сава. ѿт(ѿ)ѿство ндѿше каппадокинскаго мѿста мѿтадѿска града ...), наставља се његовим одласком у манастир Флавијан, почетном аскезом, следи пут у Јерусалим, сусрет са Светим Јефтимијем, боравак у Теоктистовој киновији, одлазак у Александрију, све до демонских кушања у пустињи и окупљања првих ученика. Тиме се текст завршава: ... н постыже вл[а]гд[а]т[ѿ]ю в(о)жѿю дружинне его до. ѿ. доужь вьсеи' бо д(оу)ховноиь соушѿиь. вьсѿдѿ х(р)стоносѿеиь. таже аще кто нарчѿетъ анкы агг(ѿ)л(ѿ)скынх[ѿ]. нан съборь троудник(ѿ). нан град[ѿ] ап(о)с(то)льскын, нан сед'мьдесятъ ѿт[ѿ] ап(о)с(то)льь другынх[ѿ], не погрѿшнтн истин'ни егоже м(о)лтвани х(р)стѿ в(о)жѿе тако м(н)л(о)стивь сп(а)си д(оу)ше наше.

Иако механички скраћено (почетних 16 од укупно 90 поглавља),²¹ ово житије до те тачке у потпуности преноси стари словенски превод ЖСО, те се намеће питање који су предлошак користили пљеваљски преписивачи. Најприхватљивије је мишљење да су то морали бити руски предлошци „из оближње Милешеве, у коју су се стицали многи поклони руских дародаваца током XVI и XVII века”.²² Остаје недоумица да ли је и рускословенско житије било скраћено (гласа преписивача рукописа Пљевља 11, 265а: *ѿѿ жит(ѿ)ѿ с(ѿ)т(а)го ѿавы тако вѿше вь нзводѿ*), међутим, како ћемо ускоро показати, монаси Свете Тројице морали су располагати и потпуним текстом Савиног житија.

15 Д. Ј. Афиногенов оставља могућност да су кијевски монаси превели *Житије Св. Јефтимија Великог* и *Похвалу Св. Јефтимију и Св. Сави*, а постојећи бугарски превод прикључили корпусу дела Скрила Скитополског. Афиногенов 2008, 42.

16 Уп. Богдановић 19912, 258.

17 На преписе ове верзије прва је указала Иванова 2008, 338.

18 Мошин 1958, 257.

19 Мошин 1958, 255–256. Гласа према Иванова 2008, 338.

20 Ђоровић 1938, 100 (бр. 50); Петковић 20082, 81, 89. Читав рукопис доступан је у оквиру Дигиталне библиотеке Универзитетске библиотеке у Београду (<http://arhiva.unilib.rs/cirilica/dokument/1/panegirik-slova-i-pohvale-svetih-otaca>).

21 Schwartz 86.28–100.7; Помяловски 9–75. У рукопису УББ1 на исти начин скраћено је и *Житије Светог Антонија* (до краја 56. главе). Уп. Витић 2015, 33.

22 Петковић 20082, 91.

Само коју деценију касније (1614–1625. године), „грешни” Дмитар преписује панагирик „повелѣнїемъ прѣвос(в)ещенаго архїеп(н)ск(о)па срѣбскаго крѣ пансеа”. Овај монументални рукопис, сада у Народној библиотеци Србије (Рс 59),²³ садржи житија и слова од септембра до децембра (скраћено ЖСО на л. 403а–407б), а по склопу је најближи српском рукопису из последње четвртине XIV века, Грачаничком прологу-минеју (HAZU Шс24) и делимично његовом наставку (HAZU Шс22).²⁴ Како другом рукопису недостаје почетни део у којем би се, по календару, очекивало и ЖСО,²⁵ премда, обимно какво јесте, тешко да би у целини могло бити увршћено у овакав пролог, остаје питање којим се предлошком Дмитар могао послужити. Сам констатује да је рукопис са којег преписује у лошем стању (330б): Оувѣ злы изводѣ и въ кон(ь)ц(ь) грѣшнїи не вѣдѣ что сътвори с тобою; отуда би се могло помислити да се примедба односи на неки старији рукопис, који је још у XIV веку послужио као предлог за Грачанички пролог.²⁶ Оваква претпоставка водила би томе да је скраћена верзија ЖСО постојала и раније на српском терену, али, нажалост, за такву тврдњу нема никаквих других назнака. Треба додати да је Дмитар ипак у свој панагирик уносио и текстове који се не налазе у Грачаничком прологу,²⁷ па је једнако могуће да се барем за ЖСО послужио изводом блиским пљеваљском кругу рукописа.

У исто време (између 1610. и 1625. године) писан је и панагирик манастира Ступља (сада у Музеју Српске православне цркве у Београду, у збирци Радослава Грујића, З I 59), који је, према новијим испитивањима, атрибуиран чувеном писару и граматику Гаврилу Тројичанину.²⁸ На основу бројних других Гаврилових преписа насталих у манастиру Свете Тројице код Пљеваља²⁹ може се претпоставити да је и овај рукопис првобитно одатле, а запис Стефана Раваничанина из 1696. године открива његов даљи пут: пред турском најездом пренесен је у манастир Ступље у Босни, а по његовом спаљивању у славонски манастир Ораховицу.

Панагирик обухвата преводне, али и оригиналне словенске беседе, слова, житија и похвале. Неке од Гаврилових прерада српских средњовековних списа већ су објављене (*Слово о Светом кнезу Лазару*, изводи из Теодосијевог *Житија Светог Саве*).³⁰ Његов приступ преводима византијске литературе углавном је двојак – или су у питању компилације житијних и других патристичких текстова,³¹ или је реч о избору епизода из обимнијих хагиографија. Приметили смо у неким случајевим да је приликом прераде грађу не само по личном осећању прераспоређивао него и допуњавао подацима из других извора, а додавао је и краће личне опсервације.³²

Веома упечатљив избор сачинио је управо из *Житија Светог Саве Освећеног*. За своје кратко житије Гаврило је пред собом морао имати читав текст ЖСО. Започиње делом увода Кирила Скитополског (Пролог), до места где се позива на заједничко

23 Штавланин-Ђорђевић и др. 1983, 135–145.

24 Мошин 1955, 163–175.

25 Реконструкција А. И. Јацимирског, према Мошин 1955, 171.

26 Штавланин-Ђорђевић и др. 1983, 136.

27 Октобарски део Дмитровог панагирика, између осталих нових, садржи житија Свете Петке и Светог Јована Рилског, а новембарски житије Јована Златоустог александријског патријарха Георгија. Штавланин-Ђорђевић и др. 1983, 136.

28 Васиљев 2014, 419–444.

29 Литература о Гавриловим преписима веома је обимна, те наводимо само синтетична разматрања: Пантић 1990, 113–121; Петковић 2008, 90–102.

30 Јовановић 2017, 31–42; Јовановић 2019, 503–514.

31 Витић 2018.

32 Витић, Дојчиновић 2019.

прослављање Светог Јефтимија и Светог Саве, изостављајући Јефтимijeво име. Прва целина представља јављање анђела Светом и његов боравак у пештери (XV); следи проналазак места за Лавру, однос према првим ученицима и чудо са водом (XVI–XVII); у трећој целини је борба са демонима на Кастелијској гори (XXVI). До краја се нижу разноврсна чудесна Савина дела: избављење од глади (LVIII); чудо с кишом у Јерусалиму (LXVII); два исцељења: девојке опседнуте бесом (LXIII) и патријархове сестре Исихије (LXVIII), као и „васпитно” чудо с пастирима и млеком (LIX). Текст заокружује кратка похвала Светом (LVIII).³³

Изузетно обимно и сложено житије, препуно личних имена, историјских података, библијских цитата, јунакових писама и обраћања, није било лако скратити. Гаврило изоставља појединости о пореклу Светога, рани подвиг, сусрете са знаменитим личностима тога времена, бројне епизоде везане за оснивање Лавре и организацију монаштва у њој, сукобе међу монасима, Савино повлачење и одлазак из Лавре, оснивање других манастира, путовања, сусрете са патријарсима и царевима, као и са младим Кирилом Скитополским, будућим хагиографом. Овакав избор Гаврила Тројичанина понајвише сведочи о жељи да се нагласе разноврсне чудотворне моћи Светога: помоћ у земаљским невољама (суша, глад), ослобађање од бесова, исцељења. Кратка завршна чуда дата су у другачијем редоследу од оног у ЖСО, управо из потребе да се покаже дијапазон Савиних чудотворстава. Почетни делови пак односе се на визије и успешне борбе против демона. Једино је необично да су пропуштене карактеристичне епизоде са лавом (XXIII, XXXIII), у којима се испољава светитељева моћ над зверима.

Ваља нагласити да се у избор епизода у овом кратком изводу из житија умешала и Гаврилова склоност ка општим местима. Наиме, у трећој целини дата су стандардна демонска кушања која Сава савладава молитвом и крсним знамењем (XXVI; 110,5–111,4; П. 119–123), али заокружена познатим и радо коришћеним обраћањем поражених бесова инспирисаним *Житијем Светог Антонија* (13,2):³⁴ *изидоше ѿт[ъ]т[оу]доу ч[а](овѣ)ч[ь]скым[ъ] г[а](а)сомъ в[ъ]п[и]юще. ѿ ноужда ѿт[ъ] тебѣ сабо. не довлѣ ли ти потокъ населеиши тобоу. и сѣдо пришала еси прогнати нас[ъ]. се ѿт[ъ]ходни[ъ] ѿт[ъ] своих[ъ] мѣсть не можем[ъ] противити се тебѣ. и ѿидоше како враны грающе (63а).*³⁵ И похвала, сва саткана од општих места, која у ЖСО уопште није на крају, за Гаврила је била природни завршетак његовог изузетно добро склопљеног састава: *Уюдотворац же сава земьны агг[е]ль н[е](е)с[н]ы ч[а](овѣ)къ. сава прѣмодурѣи и вѣлнкы, и б[е](о)г[а](а)сны оутитель. сава правен вѣре исповѣдникъ. сава ересеи[ъ] низложитель. сава вѣрны и мюдри стронтель показа се. нже б[е](о)ж[ь]а тьльн[ъ]т оумножнв[ъ]. нже съвыше ѿт[ъ] б[е](о)г[а] дан[н]ое ец[а]. ѿт[ъ] х[р]ист[а] б[е](о)г[а] нашего (65б).*

У прилогу доносимо издање извода из *Житија Светог Саве Освећеног* према препису Гаврила Тројичанина (Музеј СПЦ, 3 I 59, 61а–65б). У малобројним напоменама очигледне преписивачке грешке исправљене су према издању И. В. Помјаловског.

33 Schwartz 1939, Vorwort, 86, 1–4; XV, 98,1–12; XVI–XVII, 100, 22–101,20; XXVI, 110,5–111,4; LVIII, 159,1–160,11; LXVII, 167,25–169,25; LXIII, 164,10–20; LXVIII 170,22–171,5; LIX 160,15–161,3; LVIII, 158,13–18. Помяловский 1890, 9; 67; 78–81; 119–123; 345–349; 379–383; 365–367; 389–391; 351–353; 343.

34 Athanase d'Alexandrie 1994, 170; Атанасије Александријски 2014, 99.

35 Ова демонска изјава још је драматичнија у *Житију Светог Петра Коришког* (погл. 22): „Иди од нас, бедниче! Теби се међу људима место не нађе, па си у наша пребивалишта дошао да нас потераш, и наше стене и пештере себи у део неправедно наследио јеси. Иди од нас без зла, иди, нико пре тебе не уђе овамо и не учини нам такво насиље!“. Уп. Витић-Недельковић 1999, 151.

Извори и литература

Атанасије Александријски (2014): *Житије светог Антонија* (превод, предговор и коментари Д. Дојчиновић). Бања Лука: Универзитет у Бањој Луци, Филолошки факултет.

Athanase d'Alexandrie (1994): *Vie d'Antoine* (Introduction, texte critique, traduction, notes et index par G. J. M. Bartelink). Paris: Éditions du Cerf.

Афиногенов, Дмитрий Евгеньевич (2008): Утраченне византијске источнике в древнерусской словесности. У: *Slavica Slovaca*, Roč. 43. Čis. 1 (стр. 29–44). Bratislava: Matica Slovenská (http://slavu.sav.sk/casopisy/slavica/2008_01/2008_1.pdf).

Baldwin, Barry; Talbot, Alice-Mary (1991): Cyril of Skythopolis. In: Alexander P. Kazhdan (ed.), *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Volume 1 (p. 573). New York: Oxford University Press.

Богдановић, Димитрије (1991²): *Историја старе српске књижевности*. Београд: Српска књижевна задруга.

Васиљев, Љупка (2014): Два непозната слова на Успење Богородице Климента Охридског. У: *Свети Тирило и Методије и словенско писано наслеђе (863–2013)* (стр. 419–444). Београд: Институт за српски језик САНУ.

Витић-Недельковић, Зорица (1999): Демонска искушења у Теодосијевом „Житију св. Петра Коришког”. У: *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 28/1 (стр. 143–153). Београд: Међународни славистички центар.

Витић, Зорица (2015): *Житије светог Антонија Великог према српским средњовековним рукописима*. Београд: Чигоја штампа.

Витић, Зорица (2018): „Слово о житију светог Антонија” Гаврила Тројичанина. У: *SCALA paradisi: академику Димитрију Богдановићу у спомен: 1986–2016* (стр. 35–55). Београд: САНУ.

Витић, Зорица (2019): Словенски преписи „Житија светог Саве Освећеног” на Светој Гори (О путевима распрострањања старих словенских превода). У: *Зборник радова са Међународног научног скупа „Осам векова аутокефалије Српске Православне Цркве (1219–2019): историјско, богословско и културно наслеђе”*. Београд: Православни богословски факултет. У штампи.

Витић, Зорица; Дојчиновић, Данијел (2019): „Слово о Макавејима” Григорија Богослова у преради Гаврила Тројичанина. У: *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, књ. 67, св. 1, 2019, 107–122. Нови Сад: Матица српска.

Гранстрем, Евгения Эдуардовна (1958): *Отрывки славяно-русских пергаменных рукописей в собрании Матенадарана в Ереване*. У: *Труды Отдела древнерусской литературы* 14 (стр. 619–621). Москва: Академии наук СССР.

Иванова, Климентина (2008): *Bibliotheca Hagiographica Balcano-Slavica*. Софија: Академично издателство „Проф. Марин Дринов”.

Јовановић, Томислав (2017): Слово о светом кнезу Лазару Гаврила Тројичанина. У: *Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности*, VIII (стр. 31–42). Деспотовац–Београд: Народна библиотека „Ресавска школа” – Институт за српски језик САНУ.

Јовановић, Томислав (2019): Изводи из Теодосијевог Житија светог Саве. У: *Црквене студије*, 16 (стр. 503–514). Ниш: Центар за црквене студије – Универзитет у Нишу, Центар за византијско-словенске студије – Међународни центар за православне студије.

Mošin, Vladimir (1955): *Ćirilski rukopisi Jugoslavenske akademije, I. dio. Opis rukopisa*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Мошин, Владимир (1958): *Грирлски рукописи манастира Св. Тројице код Пљеваља*. У: *Историски записи*, XIV/1–2. Цетиње: Историски институт Црне Горе.

Пантић, Мирослав (1990): *Књижевност на тлу Црне Горе и Боке Которске од XVI до XVIII века*. Београд: Српска књижевна задруга.

Петковић, Сретен (2008²): *Манастир Свете Тројице у Пљевљима*. Пљевља: Завичајни музеј.

Помяловский, Иван Васильевич (1890): *Житие Преподобного отца нашего Саввы Освященного, составленное св. Кириллом Скифопольским в древне-русском переводе*. Санктпетербургъ: Общество любителей древней письменности.

Райков, Божидар; Кожухаров, Стефан; Миклас, Хайнц; Кодов, Христо (1994): *Каталог на славянските ръкописи в библиотеката на Зографския манастир в Света Гора*. София: Cibal.

Schwartz, Eduard (1939): *Kyrillos von Skythopolis*. Leipzig: J. C. Hinrichs Verlag.

Творогов, Олег Викторович (1992): „Житие Саввы Освященного”. У: *Словарь книжников и книжности Древней Руси*, Вып. 1 (стр. 174–175). Санкт-Петербург: Институт русской литературы (Пушкинский Дом) РАН – Издательство „Дмитрий Буланин”.

Ткачѳв, Евгений Викторович (2014) „Кирилл Скифопольский“. У: *Православная энциклопедия*, Том XXXIV (стр. 614–622). Москва: Церковно-научный центр „Православная энциклопедия“, (<http://www.pravenc.ru/text/1840445.html>).

Торовић, Владимир (1938): *Рукописи универзитетске библиотеке у Београду*. У: *Споменик СКА, LXXXVII*, Београд: Српска краљевска академија.

Festugière, André-Jean (1962): *Les Moines d'Orient*, III/2. Paris: Éditions du Cerf.

Flusin, Bernard (2011): *Palestian Hagiography (Fourth–Eight Centuries)*. In: Stephanos Efthymiadis (ed.), *The Ashgate Research Companion to Byzantine Hagiography. Volume I: Periods and Places* (pp. 199–226). Surrey: Ashgate.

Hombergen, Daniel (2001): *The Second Origenist Controversy. A New Perspective on Cyril od Scythopolis' Monastic Biographies as Historical Sources for Six-Century Origenism*. Roma: Pontificio Ateneo S. Anselmo.

Штавланин-Ђорђевић, Љубица; Гроздановић-Пајић, Мирослава; Цернић, Луција (1983): *Опис ћирилских рукописа Народне библиотеке Србије. Књига прва*. Београд: Народна библиотека Србије.

|61a| М(ѣ)с(е)ца дек(е)теи'вѣрїа (sic!) въ ѣ. д(ѣ)нь житїе с(в)ет(а)го ѡ(т)ца нашег(о) сава иер(о)с(о)лим'скаго, бл(аго)сл(о)ви, ѡ(т)ч(е):-~

|61б| Бл(аго)с(ло)вень б(ог)ъ н ѡт(ѣ)ць г(оспод)а нашег(о) і(со)ү х(рист)а възвстнвыи въше ѡ бл(а)гонравыи съвршанє повѣлети доелѧ хрѹдожьствѧ. въспнсати послакыше бл(а)гоугодна житїа дрѣвкє быкшеє бл(а)жен'наго ѡ(т)ца нашег(о) сава.

1. тако ѡбразъ гавы се елѧ некон агг(е)лскы выдомъ свѣтлом[ъ] показа се елѧ въ ползд(ѣ)не некоего хльма. раздолїа же прнходити ѡт[ъ] сллоамла. аще хоцешн р(е)че поустинню съградити н выднрнтн стани на вьстот'немъ месте поточнща оног(о). н оүзрнши пѣщерѧ поср[ѣ]дѣ сѣло тврѣдѧ. шадѧ н сѣдн въ нїен. даен скотом[ъ] брашно нх[ъ] н птен'цем[ъ] врановом[ъ] прнзнквющнм[ъ] єго. ть нмать о тебѣ проразоуметн. до селѣ гавленїе. он' же понвднк' се н плад[ъ]нїн потокъ проразоумевѣ.³⁶ н радѣ быс(т)ь). слѣзе съ хл'ма. н б(о)гомъ наставакамъ ѡбрѣте пѣщерѧ. такоже г(лаго)ла се елѧ въ гав'ленїн. н вьшадѣ с[ѣ]дѣ в нїен четнрн, ї д(е)сетъ лѣт'нь сї сн.³⁷

2. н вндѣ стѣлп ѡганян(ѣ) до н(е)б(е)сѣ досежьщѣ. н тоү създа лав'рѧ |62a| вѣлнкѣю. н множьство ннокѣ быс(т)ь въ нїен. н тако оүч'ше є н наказаше є крѣп'це стати протнвѧ кьзнем[ъ] дїаволнм[ъ]. ннкакоже не поустнтн се нн разслабытн. н напамє оүченїемъ не прѣстайаше. крнла нмъ дагаше н лѣтати оүч'ше ... ѡнед же тоүжещым[ъ] водным[ъ] без'ствдїемъ. сава же м(о)лѧше с(е) въ ползнощн г(лаго)лє. г(оспод)н б(ож)є слѧ аще колѧ твоѧ вьселнтн се местѧ елѧ въ слѧвѧ прѣс(в)ет(а)го твоего нменн сп[о]добы подати рабом[ъ] твоим[ъ] мало водн оүтешенїе. снце м(о)лещѧ се елѧ въ цр(ѣ)квы. оүслыша тьпуть днвїаго ослѣте творнм[ъ] въ поточнщн. н прнзрѣвѣ лоүнн испальн соүщїн. н оүзрє ослѣ свонмѧ ногамѧ копьюща землю, на мнозе. ндѣже нскопа довол'ное нскопанїе. съмьтраше єго съ горы. н прнложн оүста кь копанїю н водѧ пїюшѧ. н поднсанвѣ тако пате г(оспод)ъ б(ог)ъ прнсѣтнвѣ водѧ испвстнвѣ рабомъ свонмѣ. слѣзе тоү абїе н место нскопавѣ ѡбрѣте водѧ живѣ. н до сѣлє ес(т)ь вода ть по срѣдѣ лав'рн. много оүтешенїе |62б| ѡт[ъ]цем[ъ] подающїн. нн знмє оүмножит(ѣ) се нн лѣтѧ осквдееть. вьсем[ъ] по нзбылїю треплємѧ.

3. н прїндѣ ѡт[ъ]ць нашѣ сава на кьлѣстнн'скѣю³⁸ горѣ. два на д(е)сет'мѧ папрнцємѧ соүща ѡт[ъ] лав'рн. на вьстот'нем[ъ] месте ѡт[ъ] севѣра. бѣше же гора страш'на н непроходнмѧ. множьство жнвѣщых[ъ] въ ных[ъ] бѣсовѣ. н ннктоже не смѣгаше пьсоүщых[ъ] въ пвстнны прнблнжнтн се местѧ томѧ. ч(ѣ)стнн же сава вы(ш)наго прнзва на помощь. н мьслоам[ъ] ч(ѣ)стнаго кр(ѣ)ста покропнвѣ место, н непрѣстающїнмѧ слѧвословнєнїн оүкротн се место. многы же бѣды прїе ѡт[ъ] бѣсовѣ. нь б(ог)ъ гавн се елѧ н дрѣзати повѣле сллою кр(ѣ)стною. н снце дрѣзновѣнїе прнємѣ. вѣрою н тр'пѣнїемъ одолѣ занмѣ бѣсомѣ. онодѧ бо прѣбывающѣ въ прнлѣж'ных[ъ] м(о)л(н)твах[ъ]. начеше напрасно бѣсовѣ клопотн творнтн. н мьт'тнїа казати елѧ. овогда свѣр'ннмн образы овогда врановы. н тако не быше мощны онодѧ въ молнтвѣ прѣбывающѣ |63a| нзддоше ѡт[ъ]т[оү]доү чл(овѣ)ч(ѣ)скым[ъ] гл(а)сомъ выпїюще. ѡ ноүжда ѡт[ъ] тебѣ саво. не доваѣ лн тн потокъ населеннїн тобою. н сѣмѧ прншлѧ есн прогнати нас(ѣ). се ѡт[ъ]ходнм[ъ] ѡт[ъ] свонх[ъ] местѣ не можєм[ъ] протнвнтн се тебѣ. н ѡтндоше тако враны грѣюще.

4. н въ то оүбо врѣмє затворн се н(е)бо без'дѣжднемъ, ѣ лѣтѣ не быс(т)ь на землн дажда. н проүзы мнозы быше н хрѹстовѣ, нмже не бѣ чнсла. н полнзаше вьсе лнце землн. втораго же лѣта прнддоше дрѣзы проүзн, н вьздѧха покрнше. н вьса дрѣва сѣл'наѧ погрнзоше. н быс(т)ь крѣп'кѣ глѧдѣ н съмьртнѣ. також(е) иер(о)с(о)лим'лианом[ъ] г(лаго)латн грѣхъ радн нашнх[ъ] прїнддоше злаа сїа. тогда ѡт[ъ]ць нашѣ сава старѣншннн оүгаше свонх[ъ] моньстнрѣ. ннколнже ѡпѣчлнтн се вьсподнншаше нмѣ г(лаго)лє не пецете с(е) г(лаго)люще что глѧм нлн что пнємѣ. нлн въ что облѣцєм[ъ] се. вѣстѣ бо ѡт[ъ]ць вашѣ н(е)б(е)сныи тако трѣбоүемѣ сых[ъ] вьсєх[ъ]. обаче нщете прѣжде ц(а)р(ѣ)ствїа н(е)б(е)снаго. н сїа вьса прнложет' се |63б| вамѣ. с(в)еты сава тако оүгаше. б(ог)ъ же вьса на потрѣбоү даваше елѧ. въ то оүбо врѣмє глѧд[ъ]наго лѣта. прїнде вѣлнкїе лав'рн нкономѣ, не можємѣ о(т)ч(е) оүдарнтн въ было г(лаго)лє въ сїю соүботѧ н въ н[е]дѣлю. тако не ттоже нмѧмъ вьквснтн г(лаго)ла елѧ сава. азѣ б(о)жїе

36 оүзрѣвѣ Помяловскїй 1890, 67

37 четвєртого дєсѧте сѣ лѣта Помяловскїй 1890, 67

38 кастєлннскою Помяловскїй 1890, 119

славъбы не въз(б)раняю, аще не идате чесо ясти от[ъ]н(е)сете рнзъ въ град[ъ] и продадите и кэпите таже на потрѣбъ а б(о)жїю слоужъбъ да скончаеть, оубаже вѣрань ес(ть) г(лаго)лєн не пѣцете се оутрѣшным[ъ]. въ д(ь)нь же петка придоше нецїн от[ъ] с(в)т(а)го гр[а]да созннн с(ы)нове ндоуще брѣмена ꙗ конен носеще внно много и хлѣбы и пшеницъ и мѣсло. и мѣд[ъ] и сїрн. и напальннше хлѣвннъ от[ъ] въсх[ъ] бл(а)гых[ъ]. и сътворнше празд[ъ]ныкъ от(ь)цель. сава же понашаше нкономъ г(лаго)лє. что г(лаго)лєши нкономе. възбраннм[ъ] ли бнло оудартн. нконом' же потюднв(ь) се припде на ногъ его прощенїе к'зѣтн:-

5. Петома лѣтъ глад'нъ настав'шъ. толнка вѣ сквдость водамъ тако нншым[ъ] |64а| с(в)т(а)го гр[а]да водн проснтн. и жеждею оуднратн соухотою во и без'даждїем[ъ] воды нз'съхоше. сллоам'скїе и лвкван'скїе. не тьчню истотннцы колоннт'сїн. патрїарх' же іер(о)с(о)лнм'скы видѣ людн оуднрающе. прохождаше мокра места копые ровы. водах хоте обрѣстн и не обрѣташе. вьшад[ъ] въ сллоам'скы потокъ и въкран стальпа с(в)т(а)го коз'мн. при поути вѣланкїе лав'рн ископа ꙗ. сержаны. и не обрѣте водах жалаше сѣло. въпрашаше людн что сътворъ. сектем'врїю м(ѣ)сєцъ настъв'шъ и гр[а]доу воды не ндышъ. патрїархъ поднсан о с(в)тоум[ъ] саве. тако прѣжде сых[ъ] д(ь)ных[ъ] єдннъ от[ъ] сконх[ъ] монастнрѣ ємъ недостав'шн водѣ даждь быс(ть). архїеп(н)ск(о)пъ призва с(в)т(а)го савъ въ еп(н)ск(о)пїю. и м(о)лѣаше его м(о)лнтн б(о)га п(о)м(н)ловатн людн свое погнбающеє гладемъ и жеждею. и г(лаго)ла с(в)ты сава пнсанїю г(лаго)люющъ. аще б(о)гъ затворнтъ кто от[ъ]врьзетъ. многа же словеса м(о)л(н)тъв'наа архїеп(н)ск(о)пъ рекшъ. |64б| къ концъ вѣща се сава р(е)чє. се въ кєлію вьннъ посланїа твоего радн м(о)лю нце б(о)жїе. и в[ѣ]дѣ тако ч(л)овѣ)колюбацъ ес(ть) и м(н)л(о)стнвѣ. нь м(о)л(н)те с(е) вы. тако да дондѣт[ъ] м(о)л(н)тва моя. и се р(е)къ ꙗ д(ь)нь м(ѣ)с(е)ца сектем'врїа нзндѣ от[ъ] него наоутрїа же зноу соушъ. множьство же дѣльтель ровь копахъ. и къ в(е)чєръ оставнше мотнкы и съоудн на ровѣ. къ прьвома же часъ ношн югъ възвѣла. и быше мльнїа и громн. и даждь быс(ть) вѣланкѣ, и напальннше с(е) потоцн и рьвѣннцн. ндѣже копахъ вода оудножн се, и прьсть наснпа и покрн мотнкы и съсды до н(ы)на(шна)го д(ь)не. и от[ъ] множьства водах нарав'нн се ископан'ное место. и быс(ть) празд[ъ]ныкъ съ радостїю и в(е)селїемъ:-:-:-

6. Моуж' же некто нмєаше дащєрѣ въ град[ѣ] бѣснвющъ се. и прїнде къ с(в)тоумъ саве. и пом(н)ло(бл)въ ю и помазав' ю м(а)слоу[ъ] с(в)тым[ъ]. и абїе прогнанъ быс(ть) нечнстн бѣсъ от[ъ] нєє, и нсцєле отроковнца от[ъ] того ч(а)са:-

7. Патрїархъ нмєаше сєстръ по пльтн |65а| нсчхїа нарнцаемла и б(о)жїннн добрнмн дѣлы живьшїн въ недьгъ лють въпд[ъ]шїн. и от[ъ] вратєв от[ъ]чаавьшн се. братъ свон пѣкъ се єю. бл(а)жен'наго савъ призвав(ь). м(о)лєше и трьднтн се до дома єго. и м(о)лєвъ о нєн сътворн(тн). с(в)ты же сава ослъшатн се не хотѣ прндѣ къ нєн очаан'нїн соушен єн. и сътвори м(о)л(н)твъ о нєн. и знаменав' ю знаменїемъ кр(ь)стным[ъ] трнкратн, сътвори є здравъ. чюдѣсн же сємъ по въсєлєн град[о]у пронєсєнъ бывьшъ и славлѣхъ б(о)га:-:-:-

8. И придоше къ с(в)тоумъ нноцн єго г(лаго)люще некон пастнрн сѣло пакостєть нам[ъ] чєсто свое стадо пасоуще въ монастнр'скых[ъ] мѣстєх[ъ]. и без'стзда ястн просєть тако покоба не нмамн от[ъ] ннх[ъ]. и се оувѣдѣвъ с(в)ты сава. посла прѣте нмъ от[ъ] сєлѣ не прнєлнжнтн се къ монастнрѣ. онєм' же не послъшав'шнмъ. въ незлпъ вндєна овчїна и козїа прнсоушнше с(е) тако не нмєтн мѣлка. и тогда агьн'цы и козлнцн гладом[ъ] оуднрахъ. и тогда пастнрн |65б| потюднше с(е). поднсанше тако не послъшанїа радн се сътворн се. текоше и припадоше къ с(в)тоумъ саве. от[ъ] толѣ не прнєлнжнтн се нмъ въ мєста монастнр'скаа. сава же того обѣта прнємѣ. сътвори м(о)л(н)твъ о ных[ъ] и бл(а)г(о)с(л)овыь от[ъ] пвстн є. онн же шад'ше обрѣтоше мѣлко несквдно текъше тако въ тьн ч(а)с(ь) въ н'же с(в)ты сава м(о)л(н)твъ сътвори начє тецн мѣлко. и чюднше с(е) и прославнше б(о)га:-:-:-

9. Юдотворац же сава земльны агг(е)ль н(е)в(е)сны ч(л)овѣ)къ. сава прѣмоудрїн и вѣланкы, и б(о)г(л)асны оутнтель. сава правєн вѣрє нсповѣдннкъ. сава єресєм[ъ] ннзложнтель. сава вѣрны и моудрн стронтель показа се. нже б(о)жїа тьлн'тъ оудножнв(ь). нже съвьше от[ъ] б(о)га дан'ное ємъ. от[ъ] х(рн)ста б(о)га нашего. ємъже слава съ от(ь)цєм[ъ] и с(в)тым[ъ] д(о)ухом[ъ]. и въ вѣкы амнн:-:-:-

ТЛКЕНЬ БЪ ИЩА ГЯ НАШЕГО ІУХА ВЪ
СПИВЪИ ВЪШЕ СЪБЛГОМАРЪВЪИ СЪВРЪШАЕ
ПОВЪЛЕТИ МОЕМЪ ХОУДОЖЬСПКЪ .
ФВЪСПИСАТИ ПОСЛАВЪШЕ БЛГОУДНА ЖИТИ
ДРЪВЛЕ БЫВШЕЕ БЛЖЕННАГО СЦА НА
ШЕГО САВЪ . ИКО СЪВРАЗЪ ІАВЪСЕ
ЕМЪ НЕКОИ АРГЛЕКЪ ВЪДОМЪ СКЪ
ПЛО ПОКАЗАСЕ ЕМУ ВЪПОЛДАНЕ НЕ
КОЕГО ХЛМА . РАЗДОЛІАЖЕ ПРИХОДНА
СЕНЛОАМА . АЩЕ ХОЩЕШИ РЕ ПОУСПИНЮ
СЪГРАДИТИ ИВЪМИРИТИ СТАНИ НАВЪСПО
ТНЕМЪ МЕСПЕ ПОПОЧИЦА ОНОГО . ИОУЗРИ
ШИ ПЪЩЕРЪ ПОСРЪ СЪЛО ПЪВРЪДЪ . ШЛАДЪ
ИСЪВЪИ ВЪНІЕН . ДАЕН СКОПІО БРАШНО И .
ИПТЕНЦЕ ВРАНОВО ПРИЗНАЮЩА ЕГО .
ГЪ ИМАТЬ ОПТЕВЪ ПРОРАЗОУМЕПТИ . ДО
СЕЛЪ ІАВЛЕНІЕ . ОНЖЕ ПОНДАКЪСЕ ИПЛА
НІИ ПОПТОКЪ ПРОРАЗОУВЪ . ИРАДА БЪИ .
СЛЪЗЕ СЪХЛМА . ИБЪМЪ НАСТАВЛАНЕМЪ
СЪВРПТЕ ПЪЩЕРЪ . ИКОЖЕ ГЛАСЕ ЕМУ ВЪ
ІАВЛЕНІИ . ИВЪШАДЪ СЪВНІЕН ТЕПРИ . І
ДЕПЪ ЛЪПНЬСІЕН . ИВІДЪ СТАЛЪПЪ СЪГАНІА
ДОНБЪ ДОСЕЖУЩЪ . ИПЪ СЪЗІДА ЛАВРЪ

**Zorica Vitić
Danijel Dojčinović**

**TWO SERBIAN SLAVONIC SHORTENED VERSIONS
OF CYRIL OF SCYTHOPOLIS'S *LIFE OF ST. SABBAS THE SANCTIFIED***

The old Slavonic translation of Cyril of Scythopolis's *Life of St. Sabbas the Sanctified*, originally from Bulgaria, from the 9th/10th or early 11th century, is mainly preserved in Russia (from the beginning of the 12th century). In the South Slavic manuscript tradition there is only one manuscript of Cyril's *Life* and it dates from the end of the 14th century (Zograf № 94). Nevertheless, in the important scriptorium of the Holy Trinity Monastery near Pljevlja several manuscripts written at the end of 16th and in the beginning of the 17th century contain the shortened version of Cyril's *Life* (first 16 chapters). In the same scriptorium, the famous scribe from the first half of the 17th century, Gavriilo Trojičanin, copied the Panegyric of Monastery Stuplje (manuscript collection of the Museum of the Serbian Orthodox Church, Radoslav Grujić's collection, Z I 59) with the unique shortened redaction of *Life of St. Sabbas*. His version is probably based on the Russian manuscripts, and it reveals the author's intention to represent St. Sabbas as a healer and an exceptional miracle worker.

Key words: *Life of St. Sabbas the Sanctified*, Cyril of Scythopolis, Slavonic translation, shortened version, Holy Trinity Monastery near Pljevlja, Gavriilo Trojičanin.